

STAREȚUL PAISIE DE LA NEAMȚ - ÎNNOITORUL MONAHISMULUI

RAUL-VASILE PAP

Abstract: Abbot Paisius from Neamț - the renewer of monasticism

Abbot Paisius was not a church writer in the proper sense of the word, but a practical doer, the creator of a multilateral monastic brotherhood and a school of copyists and translators of the Holy Fathers.

The abbot's literary activity was determined by his living conditions. Hieromonk Leonid, docent of the Theological Academy in Leningrad, analyzing the work of Paisius, shows that his works consist of transcripts from various sources, regarding the problems of monastic life in general and his community in particular, teachings written on different occasions, answers to problems what appeared to him, official reports to the spiritual authorities and his autobiography.

Abbot Paisius, for his work as a translator, was called the renewer of Russian monastic life and the first guide and educator in ascetic readings. In the 18th and early 19th centuries in Russia, ascetic literature was still poor. It was enriched by the translations of Abbot Paisius.

Keywords: *Abbot Paisius from Neamț, monasticism, spirituality, ascetic literature, copyists, translators.*

Printre cei mai însemnați monahi ai vechii vetre a Mănăstirii Neamțului se înscrie și numele Cuviosului Paisie Velickovski. Există foarte puține izvoare clare și precise care să menționeze amănunte despre viața sa. Cu toate acestea, nu se pot trece cu vederea unele aspecte privind „originea rusească” a neasemuitului monah, care s-a născut pe pământul Ucrainiei, dar despre el, se consideră că se născuse din părinți români, plecați înainte spre ținutul Harkovului și Poltavei, iar alte rudenii ulterior au însoțit familia Cantemir în Rusia după dezastrul de la Stănilești.¹

¹ Diac. P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovski) un desăvârșit monah român, în Biserica Ortodoxă Română*, nr. 1-2/1975, p. 162.

Se impune să evidențiem câteva nuanțe de ordin filologic și bisericesc. Confuzia între mai mulți Paisie, dintre care cea mai evidentă este cea între Paisie, starețul sfintei Mănăstirii Neamțului și Paisie de Hilandar, a dus la umbrirea unui mare trăitor al duhului strămoșilor noștri.

Biserica Ortodoxă Bulgară a sărbătorit în 1972, 250 de ani de la „nașterea Cuviosului Paisie de Hilandar și Zograf”, astfel, rămâne deschisă și problema provenienței starețului Paisie de la Neamț. S-au reliefat cu acest prilej două idei. Pe de o parte, se afirma că înnoitorul monahismului slav din sudul Dunării este Paisie de Hilandar, iar pe de altă parte, influența sa în Rusia Pravoslavnică a fost umbrită de Paisie de la Neamț, cu toate că monahii simpli nu au făcut niciodată diferențierea între cei doi Paisie.²

Cele nouă volume-manuscris ale arhiereului Narcis Crețulescu, care cuprind viața mănăstirilor din Moldova și preocupările stareților lor de la origini până la sfârșitul secolului al XIX-lea, sunt edificatoare, manuscrisul cuprinzând aproximativ 3000 de file.³

Unii dintre cercetători, mai ales filoslavi, nu cunosc relatările acestui ucenic al Cuviosului Paisie, Narcis Crețulescu, călugăr la Neamț, și contemporan cu urmașii direcți ai Marelui stareț.⁴ Cei mai mulți istorici menționează că starețul Paisie Velicosvki nu este străin de neamul românesc, cu aspirațiile căruia s-a confundat până la moarte.

Cuviosul Paisie a fost numit „Velicosvki” de către monahii ucrainieni și lipoveni, adăpostiți în mănăstirile rusești și românești sau fugiți din locurile natale, din cauza prigonirilor reprezentanților „uniației”. Cel mai probabil numele strămoșului lui Paisie sau funcția sa a fost de: Vel... (Vornic, Spătar, Mare paharnic, poate Mazil) sau chiar nume vechi românesc ca Velicu, Velcu, etc. Nu este exclus ca numele de familie să i se atașeze mai târziu după numele mai-marelui cetății (guvernator sau bei) Poltava, care i-a fost naș de botez. Acest „gubernator” era colonel (polcovnic) și se numea Vasile Cociubei.⁵

Tatăl său și bunicul său au fost preoți cu vază în orașul Poltava din ținutul Harkovului, unde erau mulți români și însuși țarul Petru cel Mare (1672-1725) oferea azil lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), în caz de pribegie. Acest lucru s-a împlinit însă cu domnitorul Moldovei, Dimitrie

² Pr. Ștefan Il. Kamberov, *Sărbătorirea a 250 de ani de la nașterea Cuviosului Paisie, egumen de Hilandar*, în B.O.B., 74, nr. 1/1973, pp. 8-9.

³ Ierom. Nestor Voinicescu, *Arhiereul Narcis Crețulescu Botoșăneanul*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXXV, nr. 5-6/1959, pp. 332-343.

⁴ *Manuscrisul românesc nr. 5693* din Biblioteca Academiei Române, tom. III.

⁵ Arhiereul Narcis Crețulescu, în *Ms. Românesc 5693, f. 213, Viața și nevoințele fericitului Paisie, Starețul Sfintelor Monastiri Neamțul și Secul, dată acum pe slovă nouă și graiul îndreptat de Gheorghe Racoveanu*, tipografia „Episcopul Vartolomeu”, Râmnicul Vilcii, 1935, pp. 14-16.

Cantemir (1673-1723), cu familia și curtea sa, precum și cu pribegii care l-au urmat, printre care mulți preoți și călugări moldoveni.⁶

Tatăl său, Ioan Velicicovski, era protopop și preot al Catedralei din orașul Poltava. Absolvisc colegiul Frățimii Ortodoxe din Kiev. Era căsătorit cu Irina, fiica lui Gheorghe Mandenco, care s-a convertit de la iudaism la creștinism. Familia protopopului Velicicovski era compusă din 14 membri. Al unsprezecelea copil, născut la 21 decembrie 1722, botezatul cu numele Petre, va fi viitorul stareț. La vârsta de 7 ani, Petru a urmat școala parohială din Poltava, fiind orfan de tată. La vârsta de 10 ani, vorbea puțin, era blând, citea din Viețile Sfinților. La 13 ani a fost adus la Mitropolitul Rafael al Kievului de către mama sa, care a obținut de la mitropolit, gramată și întărirea lui Petru, în locul tatălui său, ca preot la Catedrală.⁷

Rămânând orfan de mic, fratele său mai mare, Ioan, a fost cel care i-a purtat de grijă. Prin grija acestuia, Petru a început să învețe carte și să fie inițiat în rânduielile bisericești. Desigur, educația familiei, mediul înconjurător, evlavia mamei sale și smerenia fratelui mai mare au imprimat tânărului Petru un caracter sobru și sentimente creștine trainice, care au dat roade mai târziu.⁸

Petru a devenit preot în locul tatălui său, a fost în decurs de 4 ani elev extern al școlii din mănăstirea Bratsca, care avea denumirea de „Bratscaia Academia”, școală reorganizată încă din secolul trecut de mitropolitul Petru Movilă. În timpul liber, cerceta bisericile și mănăstirile din Kiev, cu deosebire Lavra Pecerska, cu renumitele ei peșteri și moaște ale multor sfinți și cuvioși. În vara anului 1739, Petru se afla la Kiev, unde participa regulat la sfintele slujbe din mănăstiri.⁹

În această perioadă, mitropolitul Antonie al Moldovei se așează în Kiev din cauza cel ce în urma războiului ruso-turc. Mitropolitul Antonie a săvârșit într-o zi Sfânta Liturghie în limba moldovenească. Petru, care asista la acea liturghie, mărturisește că a prins dragoste „către binecuvântata limbă și poporul moldovenesc”.¹⁰

Datorită inteligenței sale deosebite, a memoriei desăvârșite, a cunoașterii limbilor greacă și latină, datorită cunoștințelor sale tipiconale și muzicale, în patru ani, Petru a fost apreciat atât de cadrele didactice, cât și de colegii săi. Unii dintre aceștia erau fiii pribegilor din 1711, sau mai dinainte. Lui Petru, îi scriu cei care îl admirau că „îi dăruise Dumnezeu încă din prun-

⁶ Ștefan S. Gorovei, *Tovarăși de pribegie*, în *Magazin istoric*, VII, nr. 10/1973, pp. 16-17.

⁷ Pr. Paul Mihail, *Starețul Paisie de la Neamț înnoitorul monahismului*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 5-6/1962, p. 409.

⁸ Diac. P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velicovski) un desăvârșit monah român*, p. 165.

⁹ Pr. Paul Mihail, *Starețul Paisie de la Neamț înnoitorul monahismului*, p. 409.

¹⁰ Ștefan Berechet, *Autobiografia Starețului Paisie*, Iași, 1918, p. 13.

cie căruntețea înțelepciunii și a smeritei cugetări”. Datorită acestei smerenii, dar și a pasiunii sfinte în a căuta trăirea duhovnicească, convingându-se că viața retrasă, dar pusă în slujba altora, curăță inima și întărește mintea, având imaginea „Sfintei Sofii” și a cneazului Bogdan Hmelinkți, susținut de liniștea văii Niprului și de cugetarea Sfinților Părinți din cărțile citite în Lavra Pecerska, tânărul Petru se hotărăște să ia calea schimniciei.

Întreaga sa ființă s-a focalizat pe această hotărâre, dar în același timp se gândea la împlinirea unei sincere și copleșitoare rugăminți a mamei sale, pentru a continua opera tatălui său în cele ale chemării preoțești.¹¹

Într-o asemenea răscruce se afla Petru la vârsta de 18 ani când vocația și chemarea și-au spus cuvântul. Și astfel a „părăsit lumea” cu încă un grup de tineri, mergând la o mănăstire în afara orașului, fiind sfătuit de duhovnicul său, ieromonahul Pahomie. Astfel, în anul 1739, Petru a ajuns frate la Mănăstirea Liubețki de pe Nipru, ucenic de nădejde al starețului Nichifor.

La moartea starețului Nichifor, o mare frământare sufletească s-a abătut asupra fratelui Petru, și după trei luni de ascultare, la conducerea mănăstirii a fost numit Gherman de Zagarov, un fost argat de moșie, lacom și fără duh călugăresc, de care Petru s-a înspăimântat și s-a hotărât să părăsească această obște, găsind linște în Mănăstirea Medvedovski, așezată pe o insulă a râului Tesmenea, dincolo de Nipru.¹²

În timp, vrednicia lui Petru l-a determinat pe superior să-i ofere rasa monahală. La Praznicul Schimbării la Față a Mântuitorului, în anul 1741, Petru a fost tuns rasofo, primind numele de Partenie. În același timp, alt frate a luat numele de Platon. Monahii au inversat numele, încât Partenie, adică Petru, a ajuns Platon, iar Platon, Partenie. I s-a zis Platon și pentru faptul că știa filozofia socratică și pentru faptul că el căuta argumente și din cugetarea celor vechi în întărirea convingerilor sale monahale.¹³

Cu toate condițiile de viață monahală corespunzătoare dorinței lui de desăvârșire, deși avea la dispoziție cărți și tratate, tânărul nu a fost liniștit și inima sa nu era satisfăcută. Peste toate acestea, noile împrejurări încurajau trecerea la „uniație”, din cauza propagandei iezuite și acceptării recunoașterii Romei. Din cauza refuzului primirii „uniației”, mănăstirea a fost închisă iar călugării au plecat în diferite zone ale Ucrainei. Platon, rasofo, fiind un cercetător convins al vieții monahilor din împrejurimi și în special din Moldova și Țara Românească, sensibil la glasul strămoșilor săi, Paisie dorește să treacă în Moldova. Înainte, însă crezând că va mai găsi pe mitropolitul Antonie la Kiev, revine aici.

¹¹ Diac. P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovski) un desăvârșit monah român*, p. 166.

¹² *Ibidem*, p. 167.

¹³ *Ms. Românesc 5693, f 2-7.*

Între anii 1742-1743, Platon, admis în Lavra Pecerska, a fost rânduit să învețe meșteșugul gravării icoanelor în aramă. În vara anului 1742, a primit vestea că mama sa, Irina, s-a împăcat cu drumul fiului ei, intrând chiar ea în mănăstirea Pocrov, de lângă Poltava, ca schimnică.¹⁴

În Lavra Pecerska, îl întâlnește pe prietenul său de școală, Alexei Filevici, cu care jură să plece în Moldova. Însă, încercarea de a trece granița nu a fost una favorabilă. În anul 1743, Platon, care acum se adăpostea la mănăstirea Matroninsc, află că ieroschimonahul rus Mihail, venise din Valahia de la schitul Trăisteni. Cu sprijinul lui Mihail, după Paștele anului 1743, Platon și alți trei călugări pornesc spre Moldova, Platon părăsind astfel, pentru totdeauna, țara sa natală și poporul în rândurile căruia se născuse.¹⁵

La vârsta de numai 20 de ani, fratele Platon nu se oprește în Țara Moldovei, deoarece putea fi urmărit atât de ruși, ca fugăr, cât și de către turci, ca spion rus. În diplomația sa izvorâtă din imensa inteligență, precum și din chibzuința sa a găsit de cuviință să meargă pentru nevoință la frații din schiturile Trăisteni, Cârnu și Poiana Mărului, acomodându-se repede regulilor monahale și vieții călugărești românești. De la părinții acestor schituri a strâns mierea cea duhovnicească ce picura din gura lor, din care miere, săturându-se, a păstrat în cămara inimii sale partea ce prisosea, pecetluind-o prin tăcere până la o vreme: „din aceasta avea să îndulcească și să sature sufletele care aveau să se lipească de dânsul și de la dânsul să învețe calea spre fapte bune”¹⁶

Însuși trăitorul și experimentatul monah Vasile, starețul schitului de la Poiana Mărului, a dorit să vadă, să audă, să cerceteze viața fratelui Platon. S-a convins că este un caz aparte și l-a invitat la el, dar Platon a refuzat, „de frică să nu-l facă preot”. La puțin timp a sosit să-l vadă pe Platon, schimonahul Onufrie de la Schitul Cârnu. Onufrie l-a asigurat că nu-l va forța să accepte o nouă treaptă în monahism, dar îi va pune la dispoziție o chilie și frați pentru a-i povățui. Cu binecuvântarea starețului Mihail, Platon a plecat la Cârnu fiind bine primit de egumenul schitului, Teodosie.¹⁷

După încă patru ani de experiență și nevoință, chemarea monahicească spre desăvârșire a tânărului Platon îl îndeamnă spre viață aspră, spre nădejdea monahilor adevărați și curați de la Sfântul Munte Athos. De acum lucrurile se simplifică, Platon era cunoscut în Țara Românească, vizitase mănăstiri, schituri, biserici, legase prietenii strânse cu călugării greci din Țările Române și astfel, drumul spre Athos devenise din ce în ce mai ușor. Era un

¹⁴ Pr. Paul Mihail, *Starețul Paisie de la Neamț înnoitorul monahismului*, p. 410.

¹⁵ Procopan Eugen, *Paisie Velicovschi*, în *Revista Societatea Istorică*, vol XXIII, p. 185.

¹⁶ Serghe Cetfericov, *Paisie, starețul Mănăstirii Neamțului din Moldova, viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, Tipografia Mănăstirii Neamț, 1933, pp. 96-118.

¹⁷ Constantin Bobulescu, *Răvașe mănăstirești*, București, 1946, p. 132.

duh sănătos printre monahii români pentru a merge la Sfântul Munte, dacă nu ca viețuitori acolo în vechile vetre monahale, cel puțin în pelerinaj.¹⁸ În acest val a fost prins și tânărul ucenic Platon, care s-a apropiat sufletește de toți monahii, dar cel care i-a produs o deosebită impresie a fost ieromonahul Trifon, cu care se hotărăște să meargă la Sfântul Munte.

În Sfântul Munte, ca de altfel și în mănăstirile ucrainiene, Petru-Platon, găsi în loc de alinare, deziluzie, în loc de liniște, teroare și cutremur, în loc de meditație, tulburare. Cu toate acestea, Platon a dialogat cu călugării români, i-a vizitat pe schimnicii și nevoitorii bătrâni, a răsfoit manuscrise și a ceretat regulile monahale. S-a așezat într-o chilie săracă ce se numea *Chiparisa*, din jurul Mănăstirii Pantocrator. Aici, notează unul dintre ucenicii săi, „ridicându-se din virtute în virtute”, Petru-Platon se desăvârșea.¹⁹

Starețul Vasile de la Poiana Mărului l-a îmbrăcat pe Platon-Paisie în Schima mare. De la acel moment, au trecut trei ani și vestea noului viețuitor a făcut înconjurul Sfântului Munte. Dar venind aici, în 1750, starețul Vasile de la Schitul Poiana Mărului l-a îmbrăcat în mantie pe ascultătorul rasofo Platon, numindu-l Paisie, și devenind astfel ucenicul său devotat.²⁰

Evident, Platon putea fi primit în monahism de un călugăr grec, sau, mai ales, rus, însă Platon a dorit să fie îmbrăcat în Schima mică de unul dintre frații săi români. Acest lucru se concretizează a fi încă un argument al originii sale, bineștiind că în Sfântul Munte nu putea fi primit cineva într-o mănăstire de alt neam fără știrea conducătorului Bisericii respective.

Platon își justifică originea prin afinitatea cu strămoșii, fiind primit în „brațele părintești” de un superior-monah din Țara Românească, starețul Vasile de la Poiana Mărului.

De acum, Paisie aplică și mai mult *Regulile mari și mici* ale Sfântului Vasile cel Mare, se comportă după regulamentul Sfântului Munte și devine respectat și iubit de către toți. Un al lucru interesant este că primii săi ucenici, printre care și Visarion, sunt români.²¹

Cuviosul Visarion nota că, sfatul blândului Paisie era viața sa: „adevărul povățuitor duhovnicesc, spunea Cuviosul Paisie, părintele nostru, poate să fie numai acela care neîncetat se încordează pe sine singur spre îndeplinirea poruncilor lui Iisus Hristos. Nimeni nu poate să învețe pe altul, ceea ce el singur n-a cunoscut prin încercarea sa. Povățuitorul este dator să biruiască, înainte de orice, patimile ce se luptă cu el. Smerenia, blândețea, sărăcia de bună voie, îndelunga răbdare, mila, iubirea lui Dumnezeu și de aproapele,

¹⁸ Serghie Cetfericov, *Paisie, starețul Mănăstirii Neamțului din Moldova, viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, pp. 119-156.

¹⁹ Diac. P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovski) un desăvârșit monah român*, p. 169.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Pr. Paul Mihail, *Starețul Paisie de la Neamț înnoitorul monahismului*, p. 419.

acestea sunt virtuțile pe care trebuie să le aibă acela care ia asupra sa călăuzirea altora... Purtătorii de Dumnezeu părinți au prevăzut că va fi greu să găsești un atare povățuitor și de aceea și-au lăsat scrierile în care au spus multe... După aceste scrieri, în lipsă de călăuzitor, trebuie să se urmeze”.²²

Aceste convingeri le-a dobândit fiind un profund trăitor din permanenta meditație și citirea scrierilor sfinte pe care le-a găsit în Sfântul Munte era și este plin, dar, în același timp, Cuviosul dovedește iubirea sa pentru înalta concepție a adevăratei vieți monastice.²³

Cu timpul, la Paisie și Visarion s-au prezentat ucenici dornici să fie admiși în mica lor obștie. Cei dintâi au fost moldoveni de origine și se numeau Partenie și Chesarie. Sporind viețuitorii obștii la 12 moldoveni și 5 slavi și cumpărând chilia Sf. Constantin, slujba a început a se face în limba moldovenească și slavonă. În această situație, se cerea un conducător și un duhovnic, iar comunitatea într-o inimă și un cuget era pentru Paisie. Cu tot protestul său²⁴, Paisie a fost hirotonit ieromonah de către episcopul român Grigorie, în anul 1758 în Sfântul Munte Athos.²⁵

Actul hirotonirii a însemnat recunoașterea oficială din partea autorităților bisericești din Țara Românească a originii monahului Paisie și totodată confirmarea autorităților monastice din Sfântul Munte că Paisie aparține monahismului românesc.

Numărul ucenicilor s-a mărit treptat, iar Cuviosul Paisie a fost nevoit să părăsească chilia izolată și să intre în chilia Sfântul și Marele Prooroc Ilie, de subordinea aceleiași Mănăstiri Pantocrator. Primind ajutoare din țară, donații din partea altor mănăstiri athonite, precum și aprobarea autorităților respective, Cuviosul Paisie, în scurt timp, ridică un schit condus după prava mixtă, româno-slavă.

Observând că manuscrisele slave că manuscrisele slave traduse din limba greacă nu corespund originalelor, confruntând aceste traduceri și cu copii și traduceri românești și slave de pe teritoriul provinciilor românești, Cuviosul Paisie inițiază prima traducere critică a *Regulilor monahale*, pentru monahii români și slavi. În același timp, Cuviosul repartizează pe fiecare ascultător în acțiuni sau treburi gospodărești, după aptitudini și înclinații, încât obștea româno-slavă a Cuviosului Paisie aplica întru totul regulile Sfântului Antonie cel Mare și Sfântului Vasile cel Mare, fiind un exemplu pentru toată comunitatea monastică athonită.²⁶

²² Diac. P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovski) un desăvârșit monah român*, p. 170.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Ștefan Berechet, *Autobiografia Starețului Paisie*, p. 13.

²⁵ Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopii Râmnicului*, în *Mitropolia Olteniei*, XVI, nr. 3-4/1964, pp. 194-195.

²⁶ Serghie Cetfericov, *Paisie, starețul Mănăstirii Neamțului din Moldova, viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, pp. 147-168.

În domeniul duhovnicesc al sfatului, al spovedaniei și epitimiei, Cuviosul Paisie devenise un iscusit sculptor sufletesc. Însuși Serafim, fost patriarh ecumenic (1757-1761) s-a aplecat sub epitrahilul Cuviosului, primind cuvenita dezlegare.

Prin aceste fapte luminoase, Cuviosul Paisie este numit, la scurt timp, Paisie Cel Mare, cel Drept, cel bun, protectorul pustinicilor și viețuitorilor celor după duh din marea oază monahală a Ortodoxiei. Călugării greci din mănăstirile închinat din Țara Românească și Moldova, care pierdeau mâna de lucru autohtonă a fraților români doritori de a merge la Cuviosul Paisie în Sfântul Munte, au început o luptă ascunsă prin acuze împotriva lui. În pofida acestor lucruri a căzut și moldoveanul Atanasie, trăitor cu alți ucenici în Schitul Capsocalivi. La instigația acestuia, Cuviosul Paisie a fost numit eretic și rău intenționat prin învățătura rugăciunii minții către ucenicii săi.²⁷

Se cunoaște îndeosebi *Scrisoarea lui Atanasie* către Paisie, în care Cuviosul este ocărât, acuzat că schimbă pravila rugăciunii lui Iisus, că se încrede mult în manuscrisele grecești și că tâlcuiește greșit învățătura Sfântului Grigorie Sinaitul despre rugăciunea minții. La aceste acuze, Cuviosul Paisie răspunde calm, senin și încrezător, plin de experiență, dezvăluind „rătăcirea lui Atanasie printre ucenicii Mântuitorului Hristos”.²⁸

Acest conflict a făcut ca autoritatea Cuviosului să fie mai mare și mai mulți ascultători ai lui Atanasie au cerut să fie primiți în obștea românească de la „Sfântul Ilie”, din Sfântul Munte Athos, încât în 1768, efectivul comunității se ridica la 60 de viețuitori de frunte, iar pravila sa este respectată până în ziua de astăzi în acele locuri, dar și la noi.²⁹

O dată cu începutul domniilor fanariote în Țara Românească și Moldova, o parte dintre mănăstirile românești devin feudale străinilor, la conducerea lor fiind călugări greci cu obiceiuri străine, iar unii ierarhi și călugări români scriu cu insistență Cuviosului Paisie să vină în țară pentru curățirea unei asemenea atmosfere monastice. La aceste insistențe, Cuviosul se hotărăște să părăsească Sfântul Munte și să vină în Țara Românească și în Moldova pentru a-și desăvârși lucrarea bine intenționată de a restabili liniștea. El a viețuit 17 ani în Sfântul Munte Athos și a lăsat o tradiție și o amintire de neșters.³⁰

În anul 1763, cu două corăbii, din care una cu Paisie și frați de limbă slavonă, iar a doua cu Visarion și frați de limbă moldovenească, în total 64 de suflete, au pornit de la Sfântul Munte, au trecut prin Constantinopol și au atins Galații. După debarcare au găsit adăpost la Schitul Vărzărești din

²⁷ Diac. P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovski) un desăvârșit monah român*, p. 172.

²⁸ *Ms. românesc 5693, f. 12-13.*

²⁹ *Ms. Românesc 5694, f. 108-109.*

³⁰ Serghie Cettericov, *Paisie, starețul Mănăstirii Neamțului din Moldova, viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, pp. 171-173.

apropierea orașului Focșani. La scurt timp după aceea, el vine la Iași, unde e primit cu dragoste de mitropolitul Gavriil și nepotul acestuia, voievodul Grigorie Calimahi, care hotărăsc pentru comunitatea Cuviosului Paisie, Mănăstirea Dragomirna cu toate ale ei.

În scurt timp, Cuviosul Paisie renovează mănăstirea și chiliile în ruină, organizează munca și preocuparea intelectuală și duhovnicească după pravila de la „Sfântul Ilie”. Vestea sosirii sale a păstruns până în Rusia și Ucraina și sute de frați moldoveni, ucrainieni și ruși populară vechea vatră monastică. S-a început traducerea sistematică a scrierilor Sfinților Părinți din limba greacă în limba română și slavonă. În afara acestora, însuși Cuviosul Paisie alcătuieste șase capitole despre „Rugăciunea minții”, precum și un răspuns combativ despre unele cugetări false asupra rugăciunii minții ce se răspândeau mai ales în mănăstirile din Ucraina.³¹

Ținea cuvântări și meditații, cateheze și cuvânt-ocazional pentru frați în limba română și în limba slavă, tâlcuind Sfânta Scriptură pe baza învățaturii Bisericii Ortodoxe. Era preocupat de răspunderea sa în fața lui Dumnezeu și urmarea o țintă sigură: să îndemne pe frați spre „ținerea din toată inima și din tot sufletul” a poruncilor lui Dumnezeu, socotind literatura patristică cel mai bun mijloc.³²

Cuviosul Paisie spunea mereu că „dacă vă veți îndepărta atenția de la cărțile patristice, atunci veți cădea din pacea lui Hristos și din iubirea Lui, adică din îndeplinirea poruncilor Lui și va intra în voi răzvrătirea, clewetirea, neorânduiala, tulburarea sufletească, îndoiala și deznădejdea, cârtirea și învinuirea; prin înmulțirea acestora va seca iubirea multora, poate a tuturor; și dacă va fi așa, atunci veți risipi repede acest sobor, întâi sufletește, apoi cu timpul, și trupește”.³³

Vremurile tulburi l-au determinat pe starețul Paisie să părăsească aceste locuri, fiindcă, după războiul ruso-turc (1768-1774), Bucovina este cedată Austriei. De această situație nedorită profită iezuiții și propaganda „uniată”, iar starețul Paisie, dezgustat de intrigile papiștilor, cunoscându-le intențiile, se retrage din mănăstire împreună cu cei 350 de viețuitori, la încuviințarea mitropolitului Moldovei, Gavriil, și a domnitorului Grigore Ghica, și se așează la Mănăstirea Secu.³⁴

Alegerea nu a fost întâmplătoare, deoarece atât starețul Eftimie, cât și protoegumenul Nifon, de la început și-au dorit ca marele trăitor să facă parte din obștea lor. La 14 octombrie 1775, starețul Paisie împreună cu câțiva

³¹ Diac. P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovski) un desăvârșit monah român*, p. 173.

³² *Ibidem*.

³³ Serghie Cetfericov, *Paisie, starețul Mănăstirii Neamțului din Moldova, viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, pp. 20-25

³⁴ *Ibidem*.

însoțitori s-au instalat în noua vatră monahală. Aici s-a introdus Pravila de la Sfântul Munte Athos (Sfântul Ilie) și de la Dragomirna.

Faima sa trecuse demult hotarele Moldovei și Țării Românești, încât devenise un exemplu de viață monahală pentru întreaga ortodoxie balcanică. Munca și smerenia, înțelepciunea și râvna, rugăciunea și cântarea au atras mii de suflete spre viața contemplativă, încât conducerea Mitropoliei Moldovei însărcinează pe starețul Paisie cu purtarea de grijă a obștii Neamțului, fiind numit Prea Cuviosul Părintele nostru Paisie cel Mare, în jurul anului 1779.³⁵

Cea mai veche mănăstire din Moldova, care de secole a fost centrul vieții religioase și culturale, care a pregătit episcopi și mitropoliți, care a avut școli de caligrafie și miniaturistică, care a apărat credința, acum era condusă de starețul, cu înalta viață morală, Paisie. Prin munca sa, el a reușit ca duhul de viață monahală, verificată și practică în mănăstirile anterioare, să fie aplicat și în mănăstirea care avea propriile ei obiceiuri și practici. A arătat o grijă deosebită față de săracii și bolnavii care veneau la mănăstire, dar și față de închinătorii cu suferințe sufletești.

În timpul războiului ruso-turc, starețul Paisie a fost vizitat de conducătorul armatei rusești, Prințul Potemkin. Împreună cu el, a venit Arhiepiscopul Ambrozie Serebrenicov, ca exarh al Moldovei. Acesta la hirotesit pe Paisie în rangul de arhimandrit, în anul 1791.³⁶

La 27 iunie 1792, a venit la Mănăstirea Neamț, tânărul episcop Veniamin Costachi al Hușilor, dorind să se numească și el cu metanie la Neamț. De la starețul Paisie a primit învățămintele și sfaturile cuvenite, făcând și ascultare frățească. La 5 octombrie 1794, la cererea starețului Paisie, episcopul Veniamin a săvârșit la Neamț, hirotoniile necesare.³⁷

După 5 noiembrie 1794, starea sănătății starețului Paisie s-a înrăutățit. La data de 15 noiembrie 1794, împărtășindu-se cu sfintele Taine și transmitând pace și binecuvântare întregului sobor prin cei doi duhovnici, Silvestru din partea moldovenilor și Sofronie din partea slavilor, starețul Paisie a adormit întru Domnul.

Înmormântarea a fost oficiată de soborul mănăstirii în 18 noiembrie 1794, în biserica Înălțarea Domnului, în partea dreaptă a nartextului. A doua zi, a ajuns episcopul Veniamin Costachi, care, după săvârșirea dumnezeieștii Liturghii, a slujit Parastasul Mare la mormântul starețului Paisie. Pe mormântul său a fost așezată o frumoasă placă de marmură albă, cu inscripția în limba moldovenească și slavonă.

³⁵ Diac. P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovski) un desăvârșit monah român*, p. 174.

³⁶ Pr. Paul Mihail, *Starețul Paisie de la Neamț înnoitorul monahismului*, p. 412.

³⁷ *Ibidem*.

Starețul Paisie nu a fost un scriitor bisericesc în sensul propriu al cuvântului, ci un înfăptuitor practic, creatorul unei frății monahale multilaterale și al unei școli de copişti și traducători ai Sfinților Părinți.³⁸

Activitatea literară a starețului a fost determinată de condițiile sale de viață. Ieromonahul Leonid, docent al Academiei Duhovnicești din Leningrad, analizând opera lui Paisie³⁹, arată că lucrările sale constau din transcrieri din diferite izvoare, cu privire la probleme vieții monahale în genere și la obștea sa în special, învățături scrise cu diferite prilejuri, răspunsuri la probleme ce i se înfățișau, rapoarte oficiale către autoritățile duhovnicești și autobiografia sa.

Starețul Paisie, pentru activitatea sa de traducător, a fost numit înnoitorul vieții monahale rusești și primul îndrumător și educator în cetirile ascetice. În secolul al XVIII-lea și începutul secolului XIX, în Rusia, literatura ascetică era încă săracă.⁴⁰ Ea a fost îmbogățită prin traducerile starețului Paisie.

Este unanim recunoscută influența Cuviosului Paisie în monahismul ortodox românesc și chiar cel balcanic. „Paisianismul” dăinuiește și astăzi în mănăstirile noastre, dar fără legende despre „Paisie Malosianul”, iar regulile paisiene sunt respectate cu strictețe de adevărații trăitori din mănăstiri și schituri.

Muntele Athos îl are pe Cuviosul Paisie, ca învățător, iar schitul său, Sfântul Ilie, și în perioada contemporană are aceeași pravilă lăsată de vrednicul ei ctitor. El a lăsat peste o mie de ucenici răspândiți în obștile monahale românești, slave și grecești-ahtonite și care făcuseră ucenicie peste tot pe unde umbla Cuviosul Paisie.⁴¹ Și pentru monahii, Cuviosul Paisie a dat reguli și a stăruit să le facă locaș la Văratec (1788), unde maicilor li s-au trimis dascăli, cunoscători ai vieții și ai cărții elinești și slavonești.⁴²

Concluzii

Paisie cel Mare este socotit înnoitorul al monahismului nostru, monahism condus de regulile știute, dar adaptat condițiilor de viață și de muncă de la noi și ținând cont de „obiceiul pământului”. Numai așa se explică de ce „paisianismul” și-a avut reprezentanți permanent în mănăstirile de pe tot întinsul țării noastre. Paisianismul autentic a fost un curent încuraja-

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Ieromonah Leonid, *Moștenirea literară a lui Paisie Velicicovschi*, în *Revista Patriarhiei din Moscova*, nr. 4/1957, pp. 57-61.

⁴⁰ Hibarion I., *Activitatea literară traducătoare a starețului Paisie*, în *Revista Patriarhiei din Moscova*, nr. 12/1956, pp. 58-62.

⁴¹ † Arhiepiscopul Narcis Crețulescu, *Ms. Românesc 5693, f. 74*.

⁴² *Ibidem*.

tor și susținător al ortodoxiei românești împotriva „avalanșei uniater” din Transilvania și Banat, și ca purtător al culturii românești pretutindeni.⁴³

Printre iluștrii ucenici ai stareșului Paisie se înscriu, pe lângă stareții moldoveni, transilvăneanul Silvestru ajuns stareș la 1813, brașoveanul Dometian, ajuns stareș la 1823, și mai ales Stareșul Gheorghe de la Mănăstirile Cernica și Căldărușani, precum și Sfântul Calinic de la Cernica, cel mai de seamă ucenic al noului curent paisian.

Numit de Nicolae Iorga în zorii veacului nostru curentul paisian și paisianism, acest val de reînnoire a vieții duhovnicești ortodoxe, cu vaste implicații și consecințe de ordin cultural, poate să fie înscris ca un moment aparte în orice viitoare istorie a Europei secolului al XVIII-lea ce se vrea conformă cu întreaga realitate a timpului.” Este primul curent de spiritualitate creștină și de cultură care își are rădăcinile în pământul românesc și care hrănindu-se din sevele tradițiilor noastre, a dobândit răspândire și a rodit în tot spațiul Ortodoxiei. Pentru întreaga ortodoxia este o adevărată „Renaștere Creștină în Secolul lui Voltaire!”.

⁴³ Arhimandrit Nestor Vornicescu, *Relațiile bisericești-culturale între Mănăstirea Neamț și Transilvania*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIV, nr.11-12/1968, p. 698.